

*„Ha így megy tovább, nyugodtan mondhatjuk, hogy lesz egy miskolci művészet, amely csak így és csak itt keletkezhetett. A művészettörténet Baedekerében pedig majd Miskolcnak is kijut a különleges értéket jelentő picit, de annál többet érő csillag.”
(Lyka Károly, 1928)**

100 éves a Miskolci Művésztelep

Pirint Andrea

*100 éves a Miskolci Művésztelep, Herman Ottó Múzeum –
Miskolci Galéria, Miskolc, 2022. február 27-ig*

Szabad ég alatt
beállított modell festése
a Miskolci Művésztelepen,
1925, fotó, magántulajdon,
Benkhard Ágost
hagyatékából

Volt egyszer egy művésztelep, amelynek életre hívásával 1921-ben új korszak kezdődött Miskolc képzőművészeti életében, a város neve pedig országos kontextusban is jelentőséget nyert. Az intézmény az idén százötven éves Képzőművészeti Főiskola (2000 óta Egyetem) művésztelepeként jött létre, s ekként működött három évtizeden át. Alapítója a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium, az ingatlan tulajdonosa a Magyar Királyi Kincstár volt. Ez idő alatt fontos szerepet töltött be a hazai művészképzésben. 1932-től a főiskola egyetlen állandó művésztelepe maradt, ahol a növendékek nyári gyakorlatukat végezheték. Kapuja ugyanakkor a helybeliek előtt is nyitva állt, ösztöndíjas műtermeiben pedig egész éven át alkotómunka folyt.

Múlt időben szólunk a művésztelepről, amennyiben a centenárium alkalmából az intézmény első periódusát állítjuk fókuszba. Története valójában mindmáig nyitott. A százéves létesítmény metamorfózisának akárcsak vázlatos bemutatása is túlságosan messzire vezetne. Egyelőre nem is kacérkodhatunk az átfogó igényű történetírás gondolatával, hiszen számos kérdés vár még tisztázásra. Az elmúlt években végzett kutatások az úgynevezett főiskolai korszak történetének rekonstrukciójára és kézzel fogható eredményeinek feltárására irányultak. Az évfordulós kiállításra felkutatott alkotások jelentős része a nyilvánosság előtt ismeretlen, a képek hagyatékokból, magántulajdonból, közhivatalokból, gyűjteményi raktárak mélyéről lépnek most elénk.

A régi telep emlékképei

A kiállítás egyik falszakaszát beborító archív fotón festőnövendékek dolgoznak lázasan a művésztelep kertjében. Mindannyian a beállított modellre, egy idősebb férfira koncentrálnak. Láthatóan semmi más nem létezik számukra, csak a téma és a vászon, ami épp most válik festménnyé. Karjuk kinyújtva, ujjaik közt ecset, s ezt úgy tartják maguk elé, mintha kard volna. Elszántan, fegyelmezetten készülnek hivatásukra.

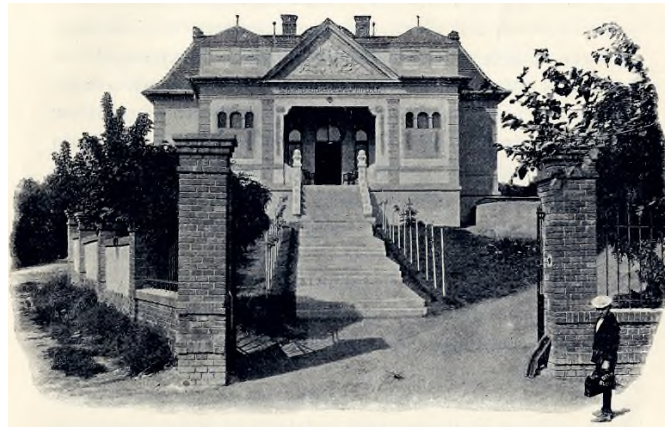
A pillanatfelvétel 1925-ben készült, de az évszámnak nincs különösebb jelentősége. A nyári délelőttökön idelátogató vendégeket ugyanis minden alkalommal ez a látvány fogadta, csak épp a modell volt más és más: idős

Festőnövendékek dolgoznak lázasan a művésztelep kertjében, archív fotó

Fűben heverésző, beszélgető növendékek a művésztelep kertjében, archív fotó, Benkhard Ágost hagyatékából

A szanatórium (a későbbi művésztelep) alsó épülete, 1911, közölve: Szendrei János: *Miskolcz város története 1800–1910*. V. kötet. Miskolc, 1911, 535. o.

asszony, fiatal lány, hetyke legény. Egyik alkalommal a telepen bámészkodó újságíró egy öreg bácsit pillantott meg modellt ülni a kert közepén. „*Gorkij Maxim regényeiből szállt ki Miskolcra*” – jellemzi a modell karakterét. „*Körötte állványok, az állványok mellett munkaruhás növendékek: nők, férfiak*”, akik „*mintha napimádók volnának. Gémberegett nyakkal merednek fölfelé*” – rögzíti impresszióját a publicista 1924-ben. „*A miskolci Művésztelep magasranőtt fáinak között szorgalmasan folyik a munka. Színesruhás cigánylányt festenek vagy húszan*” – kezdi élménybeszámolóját egy másik hírlapíró 1935-ben.

A kiállítótérben sétálva újabb fényképfelvételeket látunk, nagyjából százszoros nagyításban. Az egyikben egy középkorú férfi dolgozik, ecsetje épp a vászonhoz ér. Arcát profilból szemléljük: csupa átszellemültség. Minden idegszállával a műre összpontosít. Aligha észleli, hogy valaki eközben őt fényképezi. A lencsevégre kapott festő Benkhard Ágost, a nagybányai irány elkötelezett híve, aki éppen akkor nyert tanári kinevezést a főiskolán, mikor a művésztelep létesítésének ügye révbe ért, és alkalmas személyt kerestek a vezetésére. A tanári kar újdonsült tagja lelkesen vállalta el a feladatot. 1921-től 1937-ig ő volt a telep „motorja”: vezető tanára, szervezője, menedzsere. 1938-

tól Burghardt Rezső irányította a nyári tanfolyamok munkáját, de 1947-ben ismét Benkhardra esett a választás, hogy a háború alatt kényszerszünetet tartó intézetet újjászervezze. Két szakaszban összesen tizenkilenc éven át töltötte Miskolcon a szabad ég alatti festésre leginkább alkalmas nyári-őszi hónapokat, így életművének tekintélyes része legszorosabban a térséghez kötődik. „*Nélküle ez a telep csak aktákban élte volna papíros-életét*” – jelentette ki érdemeiről szólva Lyka Károly 1948-ban.¹ Megállapítása – a miskolci bázis küzdelmes történetének ismeretében – a legkevésbé sem eltúlzott udvariasság. Az utolsóként szóba hozott fényképfelvételeken a növendékek a fűben heverésznek, beszélgetnek. Ezúttal nincs rajtuk munkaköpeny. Magasan áll a nap, délidő lehet. Vélhetően ebédhez gyülekeznek. Mögöttük egy kétszintes épület magasodik, melynek málladozó vakolata a fák takarásában sem kerüli el a figyelmünket.

Ez a viharvert tömb volt a telep felső épülete. A művésztelep-alapítást szorgalmazó helyi festők – Meilinger Dezső és Nyitray Dániel – már 1919 őszétől termeket béreltek itt, és képzőművészeti szabadiskolát működtettek az utóbb hozzájuk csatlakozó Bartus Ödönnel közösen. A ház falai közt szövegetett tervek a következő év derekától kezdtek összetalálkozni a kultúr-

politika szándékaival és a Képzőművészeti Főiskola igényeivel. A fővárosi szervek nemcsak az ideát pártfogolták, de a helyiek által kiszemelt ingatlant is megfelelőnek találták, így aztán 1921 nyarán a Csabai kapu egykor magán-szanatórium céljait szolgáló, már régebb óta elhagyatott építményeiben valósult meg a művésztelep nevű álom. Két épület, köztük és a felső tömb mögött egy-egy fákkal tarkított kert: a szubjektív visszaemlékezések szerint – a tábori körülmények ellenére is – a művészek számára maga volt a Kánaán. A Miskolci Művésztelep gazdaságilag különösen nehéz korszakban jött létre, és örökösen pénzhiánnyal küszködött. Nagyszabású elképzelésekkel indult, de az anyagi feltételek az épületek gyökeres felújítását sem tették lehetővé. Véget nem érő, mindig csak a legszükségesebb beavatkozásokra szorítókozó állagjavítások kísérték a telep életét, melyek leginkább csak sebtapasszal látták el a súlyosan beteg épületeket. A felső tömb, amit a fényképfelvételeken látunk, már régóta a múlté: lassacskán menthetlenné vált, s az 1970-es évek elején lebontották. Részben ennek helyén épült fel 1977-re az új házsor, amely nyolc műteremlakást foglal magában. Az utcafront felőli, alsó tömb szerencsére ma is áll: 1980 óta kollektív műtermekkel, Alkotóház néven működik.

De térjünk vissza a telep főiskolai korszakára. A növendékek első csoportja 1921. augusztus 9-én érkezett, az utolsó 1952. augusztus 30-án távozott. A két időpont között több száz, az ország legkülönbözőbb részeiből származó főiskolai hallgató végezte itt nyári gyakorlatát, és részesült a későbbiekre nézve is emlékezetes oktatásban. A növendékek egy része rendszeresen visszajárt, sőt voltak, akik a tanulmányok befejezése után sem fordítottak hátat a nyári tanfolyamoknak. A mindenkori műteremősztöndíjasok pedig egész éven át, folyamatosan dolgoztak a telepen; a műtermet hosszabb-rövidebb időre esetenként mások is igénybe vehették. Megszámlálhatatlanul sok festmény, tanulmányrajz született a telepi munka során. Ezek közül néhány – közvetve vagy közvetlenül – múzeumi gyűjteménybe kerülhetett, de nagy részük követhetetlen adásvételek útján szóródott szét, illetve szerencsés esetben mindmáig meglehet a telepen dolgozó növendékek, művészek hagyatékában – miközben e művek miskolcisága régésrég feledésbe merült...

A Dudujka

A Miskolci Művésztelep a trianoni döntéssel elcsatolt Nagybánya pótlására alakult, s ez határozta meg művészeti irányultságát is. A létesítmény első sorban a Képzőművészeti Főiskola növendékeinek plein air képzését szolgálta, így természetes, hogy a tájfestészet vált az egyik legszorgalmasabban gyakorolt műfajjá. A változatos domborzatú, vízfolyásokban gazdag vidék számtalan témát kínált. Rendszeresek voltak a tanulmányi kirándulások: déli irányba Hejőcsabára, Görömbölyre, Tapolcára; nyugat felé a Bükk-hegységben megbújó Lillafüredre, Hámorba. A jellegzetesen miskolci karakterű festészet kibontakoztatását Benkhard Ágost kezdettől programként hirdette, s ez a célkitűzés a tájképi motívumok vonatkozásában bizonyosan teljesült. Az írott forrásokban említett képcímek tanúsága szerint a Miskolc környéki tájrészletek észrevétlenül is a magyar festészet – földrajzilag ugyan azonosítható, de eddig még meghatározatlan – témáivá váltak. A mai Egyetem-

város akkor még érintetlen területe, az Avas és Miskolctapolca között elterülő Dudujka völgye látszik jelenleg olyan topográfiai elemnek, amely a felkutatott alkotások segítségével utólag is felrajzolható a magyar tájképpiktúra szimbolikus térképére. Ez a lány vonalú, szemet gyönyörködtető táj ihlette többek között az első évek átütő tehetsége, Barzó Endre *Késő délután* című festményét. A mű 1925-ben, a tanfolyamot záró növendékkiállításon méltán részesült elismerésben. „*Ragyogó felhő gomolyagja a délutáni ég minden hangulatát elibénk tárja*” – írja egy elragadtatott műkritikus, Miskolc város vezetősége pedig azzal nyilvánította ki tetszését, hogy megvásárolta a képet, amely mintegy fél évszázaddal később a Herman Ottó Múzeum gyűjteményébe kerülhetett. Ezidőre azonban elfelejtődött a kép eredeti címe – ahogy provenienciája is –, s a helybéli munkatárs a topográfiai azonosítás alapján *Dudujkai táj* megnevezéssel vette nyilvántartásba.

Szin György tájképe kezdettől a *Dudujka* címet viseli. A művész az 1930-as évek elején tartózkodott a telepen. Itt született munkáját – a hátoldalon megmaradt cédulák segítségével visszakövethetően – a Szinyei Társaság egyik Nemzeti Szalon-béli tárlatáról vehette meg a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium, majd a mű később a Fővárosi Képtárba került, melynek anyagával együtt 1957-ben a Magyar Nemzeti Galéria gyűjteményében találta meg véglegesnek mutakozó helyét. A képcímet a minisztérium kezelésében gondosan felvezették a nyilvántartási cédulára, így a megnevezés a későbbiekben – távol Miskolctól – már csak jelentését tekintve okozhattott – gyaníthatóan nem kis – fejtörést. A Dudujka-témájú művek a centenáriumi tárlaton önálló egységet alkotnak, képviselőiben annak a feltétlenül tekintélyes mennyiségű festménynek és rajznak, melyek e völgy szépségének igazában jöttek létre, s amelyek közül mára is sok minden megmaradhatott.

Szin György: *Dudujka*, 1933 körül, olaj, vászon, 63 × 78,8 cm, Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria

Meilinger Dezső: *Kártyázók*, 1935, tempera, vászon, 155 × 140 cm, Herman Ottó Múzeum, Képzőművészeti Gyűjtemény, fotó: © Mészáros Viktória / HUNGART © 2021

Döbröczöni Kálmán: *Matyó lány*, 1931, olaj, vászon, 80 × 70 cm, Herman Ottó Múzeum, Képzőművészeti Gyűjtemény, fotó: © Mészáros Viktória / HUNGART © 2021

Látókörbe kerülhetnek még egyszer egyebek mellett Rozgonyi László, Bánáti Sverák József, Dudás Jenő az 1920-as évekbeli miskolci növendékiállítások alkalmával megemlégett, valamint Szuly Angéla 1931-ben a Nemzeti Szalonban bemutatott, címük szerint is ide köthető olajfestményei.

Modellek a kertben

A tájképfestés ideje jellemzően a délutáni órákra esett, s bár mindig voltak kivételesen elkötelezett növendékek, akiket a felkelő nap a Dudujkán vagy a közelebb fekvő Hejőcsabán talált, reggel nyolcra ők is visszatértek a telepre, hogy a kötött munkarendnek megfelelően a délelőtti órákban figurális tanulmányok készítésével töltsék. Modellekből nem volt hiány Miskolcon: fizetség ellenében a helybeliek között bőséggel akadtak jelentkezők. A kert dús vegetációja elé beállított mindenkori modellekről számos festmény készült

az évtizedek során; ezek közül szerencsére ma is sok hozzáférhető.

A többnyire egy-két szereplőt középpontba állító kerti képek közül Meilinger Dezső *Kártyázók* című vászna nemcsak tekintélyes méretével hívja fel magára a figyelmet, de azzal is, hogy a növendékek számára direkt módon beállított többfigurás kompozíciókra mutat kitűnő példát. A művész mint a telep állandó lakója – 1921–1944 között gondnoka, 1937-ig műtremőszőndíjasa – alkalomadtán maga is bekapcsolódott a csoportos munkába. Az 1935. évi nyári tanfolyam során rögzítette az asztal köré szervezett életképet, amely a szabadtéri megvilágítás fény-árnyék játékaival, az arcokon tükröződő feszült figyelem pszichológiájával, a rövidülések és takarások komplikáltságával megannyi kihívást kínált. A buktatók sorához az asztalközép üvegcsendélete – amely a kompozíciónak gyújtópontot, a jelenet számára pedig oldott életérzést

biztosít – újabb próbatételként járult hozzá. Meilinger sikerrel oldotta meg az összetett feladatot, s életművének egyik legnívósabb, művészettörténeti remiszscenciát is eszünkbe juttató produktumát hozta létre. A széles helyi közönség igényeihez igazodó naturalizmusát a telep inspiratív nyári közegében felszabadulva könnyed és magabiztosan nagyvonalú előadasmódra cserélte fel. Az elért eredmény a festő számára is jelentőséggel bírt, s a kompozíciós ötletet a későbbiekben továbbfejlesztette. Így történhetett, hogy a több alkalommal is büszkén kiállított művet idővel megvétellel kínálta. A festmény 1940 táján miskolci magántulajdonba került, majd családon belül öröklődött. A Herman Ottó Múzeum 2016-ban, a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával vásárolta meg. A növendékkori munkák közül jelenleg csak keveset ismerünk. Magyarzatul szolgál erre, hogy az egyéni stílus kiforrásával a főiskolai stúdió

Léderer Jolán: *Fejtanulmány*, 1928, olaj, vászon, 50 × 40 cm, Herman Ottó Múzeum, Képzőművészeti Gyűjtemény, fotó: © Mészáros Viktória / HUNGART © 2021

Szilvásyné Simon Margit: *Avasi pince*, 1941, tempera, papír, 494 × 411 mm, Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria / HUNGART © 2021

könnyen elveszítik fontosságukat: elkallódnak, megsemmisülnek, újabb kompozíciók megfestéséhez kínálnak hordozóvásznat. Korszakunk vonatkozásában a világháborús hányattatás ugyancsak hozzájárult az „emlékek” pusztulásához. Itt mérhetjük fel igazán a hivatali vásárlások jelentőségét, melyekkel a fenntartók a tanfolyamzáró tárlatok sikerét támogatták. Két példát kiemelve: az 1928. évi kiállításról vette meg Miskolc város – és adta át rögvest a helyi múzeumnak – a harmadéves Léderer Jolán érett művésznek is dicsőségére való fejtanulmányát, s az 1940-es tárlatról került köztulajdonba a másodéves Mongyi Gyula kerti jelenete, amely a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium vásárlásának köszönhetően épülhetett be utóbb a Magyar Nemzeti Galéria

gyűjteményébe. Ma a közületi képvásárlások biztosítják számunkra a biztos alapot a régi történet rekonstrukciójához, még akkor is, ha az írott forrásokban említett művek későbbi sorsát sok esetben egyelőre homály fedi. Egészen más úton haladva, a növendékek nyomába eredve, az örökösöknél fennmaradt hagyatékokból bukkant elő számos, történeti szempontból különösképp értékes emlék. Majoross Edit főiskolai növendék 1927–1928-ban járt nyári gyakorlaton Miskolcon, s közben naplót is vezetett. Feljegyzéseiből kitűnik, hogy a művésztelepen – társaihoz hasonlóan – főleg cigány modellekkel dolgozott. Már az első évben szívébe zárt egy markáns arcú cigánylányt. „*Ma beszélgettem Ancival, milyen szomorú az ő sorsa, igazi tragédia, szülei nem tudják, hogy modell.*

Ő pedig nem akar a szülei nyakán lenni, ezért inkább választja azt a kenyérekereget, ami ellen lázong a jobbérzése, a szemérme, nőiessége, mert más választása nincsen. Meghasonlít önmagával külsőleg, lealacsonyítja magát a modellségig, de belsőleg, lelkileg tiszta szép marad, megmarad az az ártatlan széplelkű fiatal leány, ami homlokegyenest ellenkezik hivatásával” – írja naplójába 1927 augusztusában.² A következő nyáron tovább mélyülő barátságuk emlékét egy líraian szép tanulmányrajz őrzi, amely – több más miskolci munkájával együtt – a család tulajdonában máig megmaradt, s amely a centenáriumi kiállítás alkalmából néhány hónapra visszakerült oda, ahol megszületett. A miskolci művésztelep a cigány téma tekintetében is sikerrel töltötte be az elcsatolt Nagybánya

Barátságuk
 emlékét egy líraian
 szép tanulmányrajz
 őrzi, amely a család
 tulajdonában máig
 megmaradt,
 s amely a
 centenáriumi
 kiállítás alkalmából
 néhány hónapra
 visszakerült oda,
 ahol megszületett.

Majoross Edit: *Annus (Anci)*, 1927–1928,
 szénrajz, papír, 450 × 290 mm, magántulajdon,
 fotó: © Mészáros Viktória / HUNGART © 2021

szerepét. Magyarországon ők jelentették azt az egzotikumot, illetve a társadalomból kivonult, a természettel összhangban lévő életet, ami a kötöttségek ellen általában lázadó művészek számára izgalmas volt. Más szabályok szerint éltek, közülük néhányan aktmodellkedésre is vállalkoztak.

Zsuzsannák és Vénuszok

Minthogy a mezítelen test anatómiailag tökéletes ábrázolásának elsajátítása a mesterségbeli tudás alfája, az aktstúdió a főiskolai képzés keretei közé igazodó miskolci kurzusoknak is állandó tantárgya volt. De a nagy fontossággal bíró gyakorlat folyamatosságát csak a fővárosból hozott aktmodellekkel tudták biztosítani.

Miként a korszak aktfestészetére, úgy természetesen a miskolci képekre is rányomta bélyegét a klasszikus keret témákra való asszociatív utalás szándéka. Értékesítési szempontból ez az „áthallás” igen nagy jelentőséggel bír, hiszen a vásárlóközönség a közismert bibliai vagy mitológiai történetekhez kapcsolódó aktokat kedvelte. Számos

női akt kínált emiatt lehetőséget a téma esetleges szimbolikus értelmezésére, sőt kapta akár címét is az *Ószöveség* Zsuzsannájáról – akit a vénék meglestek – vagy a római mitológia Vénuszáról – a szerelem, szépség és termékenység istennőjéről –, noha a kép maga kizárólag formai érdeklődésből született.

Benkhard Ágost: *Szabadban* (Réti István fest), 70 × 80 cm, olaj, vászon, magántulajdon, a Kieselbach Galéria közvetítésével, fotó: Kieselbach Galéria archívuma / HUNGART © 2021

Bánáti Sverák József: *Füvés után*, 1925, olaj, vászon, 68 × 57 cm, Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria / HUNGART © 2021

Az általános tendenciákat tükröző művek mellett persze bőséggel akadnak e műfajnak olyan miskolci eredményei is, melyek messziről elkerülik a tematikai köntösbe bújtatás gyanúját. Ezek egyik legszebbike épp a centenáriumi kiállítás „arcának” választott festmény, amely egykor a K&H Bank gyűjteményébe tartozott, majd két ízben is a Kieselbach Galéria aukcióin cserélt gazdát. Benkhard Ágost *Szabadban* című alkotása egyszerre aktkép és portré, hiszen az aktfestés szituációját ábrázolja. A napfénybe állított ruhátlan nőalak ebben a helyzetben pon-

tosan az, aki: a festő modellje. A meztelen és a mellette ülő, fürdőruhát viselő hölgy kompozíciójának megfestésébe belefeledkező piktor pedig Réti István. A nagybányai mester szívesen járt Miskolcra: festeni, feltöltődni, felszabadulni a kötöttségek terhe alól. Noha vélelmezhetően több kép is született, melyek látogatásaihoz kötődnek, a jelenleg ismert művek konkrét módon az 1935-ös itt-tartózkodását dokumentálják.

A Miskolci Művésztelep alapításának századik évfordulóját ünneplő kiállítás száz képet mutat be. A látogatókat

épp az utóbb említett mű fogadja, s most végül ennek „megvillantásával” invitáljuk Miskolcra a kedves olvasót is, remélve, hogy felkeltettük az érdeklődést a város méltatlanul elfeledett művésztelepe és annak termése iránt.

[1] *Miskolc 25 éve a magyar festőművészetben. Az Országos Magyar Képzőművészeti Főiskola Miskolci Művésztelepének kiállítása.* 1948. október 2–17. Katalógus. Miskolc, 1948, 2. o. [2] Majoross Edit leánykori naplója, 1926–1930. Kézirat, magántulajdon. A naplóból részleteket közöl: Thurnay Béláné Schulek Vilma: *Termő csipkebokor. Egy evangélikus lelkész felesége, családanya, festőművész, Schulek Tiborné Majoross Edit élete, szolgálata és művészete.* Piliscsaba, Ordass Lajos Baráti Kör, 2009

SZINYEI MERSE PÁL

KÉP ÉS KULTUSZ

MAGYAR NEMZETI GALÉRIA

2021. november 12. – 2022. február 13.

mng.hu

Kiemelt
partner:

Támogató:

Együttműködő partnerek:

Médiatámogatók:

